

jälkeen kussakin uskonnollisessa ryhmässä alettiin edellyttää ryhmän jäseniltä tietynlaisia uskonnollisia kokemuksia. Voidakseen vakiinnuttaa asemansa tai edes päästä protestanttisen uskonnollisen ryhmän jäseneksi piti pystyä osoittamaan hengellisen elämänsä laatu. Tähän tehtävään autobiografiat sopivat erinomaisesti. Niitä alettiin siis lukea myös kelpoisuusvaatimuksina seurakuntaan ja osoituksina ”todellisesta kääntymyksestä” ja sitä seuranneesta pyhityksestä. Tämä johti uudenlaiseen uskonnolliseen johtajuuteen näiden ryhmien parissa. Ulkoinen vokaatio menetti merkityksensä. Sen korvasi *vocatio interna*.

Vastaavanlaisia korostuksia voidaan havaita myös Suomessa heränneiden kääntymyslegendoissa. Lähes kouluesimerkin niistä tarjoaa Jonas Laguksen kääntymyksestä. Siinä oppimaton talonpoika tiedustelee pappia kyyditessään tämän ensimmäisessä virkapaikassa Vöyriässä Lagukselta hänen sielunsa tilaa ja vähät välittää tämän oppineisuudesta. (*Tidningar i Andeliga Ämnen* 1836 nro 42). Lagus vastasi kertomuksen mukaan tähän, että oppineet miehet olivat hänet tutkineet, eikä kyytimiehelle kuulunut, mikä oli ollut hänen kääntymyksenä aiheuttaja, ”första anledning till hans väckelse och huru han kommit till förening med sin Frälsare”. Riippumatta siitä, onko tällaista keskustelua koskaan todellisuudessa käyty, se osoittaa, miten alun perin anglosaksinen spiritualiteetti vaikutti myös kotimaisten herätysliikkeidemme parissa.

Hengellisten autobiografioiden sekä muodolliseen että sisällölliseen kehitykseen vaikutti ratkaisevasti John Bunyanin teos *Grace Abounding to the Chief of Sinners* (Lontoo 1666, suom. *Jumalan armo, ulottuva suurimmille syntisille*, Vaasa 1852), joka oli sekä muodoltaan että varsinkin sisällöltään tyypillinen puritaaninen hengellinen autobiografia. Bunyan kuitenkin kehittänyt tätä lajityyppiä eteenpäin. *Kristityn vaellus* (*The Pilgrim's Progress from This World to That Which*

Is to Come. Lontoo 1678) voidaan jo nähdä myöhäisen puritanismin mestariteoksena, jossa alun perin yksityinen uskonnollinen kääntymyskokemus on muokkautunut maailmankirjallisuudeksi, joka loppuun asti hiottuna teoksena uhkasi jo etäännyä juuriltaan. Kristityn vaelluksessa hengellisten autobiografioiden keskeinen sisältö on nähtävissä esimerkiksi siinä, että kertomuksen huippukohta, armon kohtaaminen, on samanaikaisesti sekä kertomuksen juonen tärkein käänne että päähenkilön uskonnollisen ja psykologisen kehityksen ydinkokemus, joka antaa selityksen, anteeksiannon ja merkityksen kaikelle aikaisemmin koetulle ja kerrotulle. Hindmarsh katsoo, että Bunyanista juontuva hengellisten autobiografioiden traditio näkyy sekä Uuden Englannin puritanismissa että amerikkalaisessa herätyskristillisyydessä suuresta herätysaallostasta 1730-luvulla (Great Awakening) aina amerikkalaisen herätyskristillisyyden ensimmäiseen aaltoon asti.

Vaikka Hindmarshin tutkimuksen painopiste on anglosaksisessa maailmassa, hän ulottaa tarkastelunsa myös saksalaiseen pietismiin ja herrnhutilaisuuteen. Näistä hänellä tosin on vähemmän uutta annettavaa kuin paremmin tuntemastaan anglosaksisesta traditiosta. Hallelainen kääntymyskokemus ja katumuskamppailu jäävät Hindmarshilla vain lyhyen tarkastelun kohteiksi oletettavasti siitä syystä, että sen kokeneilla oli vain poikkeustapauksissa tarvetta tai edes tapaa kuvata kokemuksiaan päiväkirjan muodossa, sillä hallelaisessa pietismissä kääntymys ymmärrettiin toisin: pyhityselämän alkuna ei sen toistuvana peruskokemuksena. Tämä näkyy myös Suomessa Petrus Henrikinpoika Schäferin tapauksessa: hän ei sisällyttänyt kirjoittamaansa kääntymyskokemustaan *Min Första Omvändelse* päiväkirjaansa eikä edes viitanut siihen myöhempiä kokemuksia kuvatessaan toisin kuin herrnhutilaiset tai puritaanit.

Saksalaisen varhaisen herätyskristillisyyden sivuuttaminen ang-

losaksisesta evankelikaalisesta traditiosta puhuttaessa olisi kuitenkin ollut perusteetonta, sillä kuten Hindmarsh korostaa, varhainen verkottuminen ja tunnustuskuntien ja valtioiden rajat ylittänyt yhteydenpito sai aikaan sen, että aikaisemmin, vielä 1600-luvulla hyvin paikalliset ja yksityiset uskonnolliset biografiat levisivät ja tulivat osaksi laajempaa kokonaisuutta. Hallelaisen pietismin ja ”moraviolaisuuden” historia sekä Euroopassa että varsinkin Amerikassa ovat osa myös anglosaksisen evankelikaalisuuden suurta kertomusta.

Kokonaisuutena arvioiden Hindmarshin tutkimus evankelikaalisista kääntymyskertomuksista ja hengellisistä päiväkirjoista on rikas ja monipuolinen, joskin metodisesti haasteellinen yritys tavoittaa 1700-luvun protestanttisen herätyskristillisyyden sydänäänänet ja niiden kuvaukset. Oikein ymmärrettynä se auttaa myös päivittämään kotimaisten herätysliikkeittemme tutkimusta ja tarkastelemaan niitä laajemmasta näkökulmasta jo vanhentuneen kansallisen näkökulman sijasta. Tutkimuksen voisi aloittaa vaikka analysoimalla Herrnhutissa Veljesseurakunnan arkistossa säilytettäviä suomalaisten kirjoittamia tai heistä kirjoitettuja ”Lebenslauffeja” Hindmarshin tarjoamin työkaluin.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

ILKKA HALAVA,
MATTI HELIN &
PONTUS SALMI

Kansankirkon myytinmur-
tajat. Helsinki: Edita 2009.
138 s.

Useilla suunnilla näyttää kasvavan huoli siitä, että Suomen evankelis-luterilainen kirkko menettää jäseniään, että se on jäänyt ajastaan jälkeen ja että kirkollisissa uu-

distuksissa tartutaan lillukanvarsiin todellisten uudistusten jäädessä tekemättä. *Kansankirkon myytinmurtajat* edustaa yhtä ulottuvuutta tästä keskustelusta. Kirjoittajakunnan voi edellyttää olevan varsin hyviä sparraajia kirkon rakenteille: Halava on ekonomi ja tulevaisuudentutkija, Helin on teologi ja valtiotieteiden tohtori ja Salmi teologian tohtori. Kirjan näkökulma on vahvasti hallintoon ja markkinatutkimukseen viittaava. Kun kirkkoa on lähdetty tarkastelemaan näistä näkökulmista, lopputulos on usein ollut: kirkon tuote on loistava, mutta sitä ei osata markkinoida.

Arvioitavassa kirjassa päästään hieman pidemmälle, eikä jäädä aivan pintapuoliselle tasolle. Yksityiskohtiin ei kuitenkaan pureuduta. Lopputulos on lukijaystävällinen ja pampflettimainen. Keskeiseksi havainnoksi näyttää nousevan, että kirkko on toiminnaltaan hallinto-lähtöinen ja hierarkkinen. Tällä tyyllillä ei jäseniä enää pidetä tyytyväisinä ja maksavina yksilöllisyyden ja omaehtoisuuden aikana. Kaiken lisäksi näin toimien kansankirkko on ainoastaan myytti. Mikäli kirkon jäsenistö ei koe voivansa tai edes haluavansa vaikuttaa kirkon linjaan ja toimintaan, se ei voi kokea kirkkoa omakseen. Sellainen kirkko tuskin pystyy väittämään olevansa kansankirkko. Erilaisista teologisista jäsenyyttä painottavista tulkinnoista huolimatta kirkko näyttäytynee suurelle osalle kansasta uskonnollis-rituaalisia palveluita tuottavana laitoksena.

Yksi suurimmista yhteiskunnallisista muutoksista lienee yhtenäiskulttuurin murtuminen, ja tästä seuraava kasvava arvojen ja elämäntyylien moninaisuus. Tämä tekee kirkon tilanteesta entistä haastavamman. Tavoitettavana ei ole vain yksi kansa, vaan moniulotteinen useita markkinasegmenttejä sisältävä valikoivien kuluttajien joukko. Kirjoittajat huomauttavat, että kirkko on toiminnassaan kuitenkin rajoittunut vain hyvin kapean sosiaalis-kulttuurisen sektorin palvelimiseen.

Ratkaisuna tarjotaan siirtymistä hallintolähtöisyydestä asiakaslähtöisyyteen, tai teologisemmin ilmaistuna kirkkokeskeisyydestä seurakuntalaisten tarpeita huomioivaan lähestymistapaan. Käytännön tasolla ehdotetaan, että parokiaalisuus ei olisi enää ainoa mahdollinen seurakuntarakenne. Kirjoittajat ehdottavat myös huomattavasti joustavampia seurakunnallisia käytänteitä: ihmisille tulisi antaa enemmän vaikutusvaltaa itseä koskevien kirkollisten toimitusten osalta, verkostomaisempaa toimintamallia tulisi hyödyntää seurakuntatyössä, työntekijöiden roolin pitäisi muuttaa palveluntarjoajista omaehtoisesta toiminnan mahdollistajiksi ja kannustajiksi. Lisäksi kirkon palveluita tulisi olla entistä enemmän internetissä ja kirkon johtamisessa tulisi olla yhä aktiivisempi tulevaisuutta ennakoiva ote.

Suosituksukset merkitsevät suurelta osin moninaisuuden lisääntymistä ja kannustamista kirkossa. Samanaikaisesti kirjoittajat huomauttavat, että kirkko on nykyisellään aivan liian hajanainen ja epäyhtenäinen, koska jokainen työntekijä näyttää toteuttavan omaa visiotaan. Kirja päätyykin ehdottamaan, että kirkon palveluita tavallaan standardisointaisiin siten, että samankaltainen palvelutaso olisi tarjolla kaikkialla seurakunnasta ja työntekijästä riippumatta. Tämä kuulostaa paradoksaaliselta joustavuuden ja verkostoitumisen hehkuksen lomassa, mutta tarkoitus lienee, että monimuotoisuuden ja monotonisuuden osalta seurakuntalaisen ja työntekijän roolit vaihtuvat. Jos tähän mennessä seurakuntalaisen roolina on ollut passiivisuus, ja kukin työntekijä on toteuttanut itseään, kirjan ehdottamassa mallissa kukin seurakuntalainen pääsee toteuttamaan itseään kun taas työntekijät toimivat tämän mahdollistajina samankaltaisten periaatteiden pohjalta kautta Suomen.

Kirjoittajat toteavat, että kirkolla on erittäin vähän aikaa lähteä perinpohjaisen toimintakulttuurin muutoksen tielle, mikäli se aikoo

pitää edes suurehkosta osasta jäsenistään kiinni. Pamfletti on siis herätyshuuto loistavaa menneisyyttä ihastelemaan jääneelle kirkolle. Siinä on kuitenkin valitettavan vähän teologista pohdintaa. "Muutos on kristinuskon ytimessä" ja *ecclesia semper reformanda est* eivät luultavasti riittä vielä vakuuttamaan kirkollisia päättäjiä, jotka ovat useimmiten teologeja. Hierarkisuuden korvaaminen jäsenten kirkolla olisi ollut perusteltavissa reformatorisilla näkökohdilla, vaikka siinä joutuisikin mahdollisesti uimaan teologis-kirkkopoliittiseen vastavirtaan.

Kirjan ajatuksista se, että diakonia nousisi nykyistä keskeisempään asemaan suhteessa opetus- ja julistusvirkaan ei myöskään liene monellekaan teologille houkuttava ajatus. Vieläpä ehdotus siitä, että seurakuntalaisten omaehtoiselle teologiselle pohdinnalle annettaisiin enemmän tilaa kirkossa saattaa olla usealle papille pelottava ajatus. Ehdotusten läpimenomahdollisuudet evankelis-luterilaisessa kirkossa lienevät siis melkoisen laihat. Tästä huolimatta, tai ehkäpä juuri siksi, kirja on erittäin tarpeellista luettavaa erityisesti kirkkoherroille, kappalaisille ja seurakuntien luottamushenkilöille.

Mikäli kävisi niin yllättävästi, että Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa päätettäisiin lähteä voimakkaan uudistuksen tielle, nostaisivatko nämä hallinnolliset ja käytännölliset toimintakulttuurin muutokset kirkon kuiville? Pelkään pahoin, että tämäkään ei vielä riittäisi. Edessä on myös teologista savotaa. Myös kirkon julistuksen sisältöä ja muotoa täytyy työstää. Se on vielä käytännöllis-strategista uudistustakin haastavampaa, sen verran pyhällä kunnioituksella monet teologis-kirkkopoliittiset kuppikat omaa raamatuntulkintaansa tarkastelevat.

MIKA VÄHÄKANGAS
PROF., LUND